

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) กล่าวถึงปัญหาของสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของพระ ภิกษุและสามเณร ไทยในพระพุทธศาสนา ไว้ว่า “...สถาบันศาสนา ... มีบทบาทน้อยลงในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และพัฒนาศักยภาพคนไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ... สถาบันศาสนา ยังใช้ประโยชน์จากศาสนสถานและบุคลากรทางศาสนาซึ่งมีอยู่มากมายไม่เต็มที่และขาดความสอดคล้องกับภาวะปัจจุบัน ...” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, หน้า 50) และได้กำหนดมาตรการในการกำกับดูแล สนับสนุนและประสานการทำงานที่เชื่อมโยงทั้งในระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติ และติดตามประเมินผลในการแก้ไขปัญหาไว้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, หน้า 64-65) ดังนี้

“1. สร้างแรงจูงใจให้ประชาชนใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตมากขึ้น และเป็นศูนย์รวมใจและที่ยึดเหนี่ยวของคนในสังคม โดยปรับรูปแบบการเผยแผ่หลักธรรมให้ทันต่อยุคสมัยและกลุ่มเป้าหมาย ชี้แนะแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตตามหลักธรรม

2. พัฒนาบุคลากรทางศาสนาให้มีศักยภาพในการจูงใจให้คนเลื่อมใสศรัทธาและปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา

3. ผนึกพลังร่วมกับสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันทางสังคมอื่นๆ ในการร่วมสร้างคนดีและสังคมดี โดยเน้นสร้างบทบาททางด้านการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึกในการอุทิศตนเพื่อส่วนรวม...”

แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2559) กล่าวถึงสภาพปัญหาของสังคมไทยปัจจุบัน ว่า “...สภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีลักษณะของความนิยมในวัตถุ มีวัฒนธรรมของการบริโภคมมากขึ้น ได้มีผลกระทบอย่างสำคัญต่อระดับคุณธรรม จริยธรรมในประเทศไทยมีเหตุการณ์หลายเหตุการณ์เกิดขึ้นบ่อยครั้งที่ สันตะเทือนมโนธรรมสำนึกต่อแก่นหลักของศาสนาจนหวั่นไหว รู้สึกถึงการเสื่อมถอยในศีลธรรมของประชาชนโดยทั่วไป ผู้นำทางศาสนายังมีสามารถแสดงบทบาทที่นำความถูกต้อง และตัดสินปัญหาทางศีลธรรม เพื่อสร้างบรรทัด

ฐานทางคุณธรรม จริยธรรม ให้เกิดขึ้นได้ในสังคมไทย สังคมไทยจึง เริ่มมีลักษณะของ การเป็น สังคมที่มีระดับของศีลธรรมถดถอยลดน้อยลงเรื่อยๆ และถูกกระแสนับัดเบือนไปจากหลักการ พื้นฐานแท้จริงของ ศาสนา จนเป็นสถานการณ์ที่น่าห่วงใยยิ่ง ขณะเดียวกันศาสนบุคคล บางส่วนก็ไม่ ยึดมั่นในศีลจริยวัตร ประพฤติปฏิบัติในทางตรงกันข้ามกับหลักธรรมทาง ศาสนา อีกทั้งครู ฅณาจารย์ ในสถานศึกษาก็เช่นเดียวกัน มีการประพฤติปฏิบัติผิดจรรยาบรรณของ ความเป็นครู ฅณาจารย์ ที่มีต่อศิษย์และสังคม นอกจากนั้นบุคคลและสถาบันทางสังคมอีก หลายส่วน ก็ล้วน ประพฤติผิดทำนองคลองธรรม ทั้งการเอารัดเอาเปรียบ น้อราษฎร์บังหลวง แก่งแย่งแข่งขัน ซึ่งดิจึงเด่น ลักลอบค้าขายสิ่งผิดกฎหมาย และสารเสพติดทำลายผู้คน มีการ ฉกชิง วิ่งราว ฆ่า ปล้น ไม่เว้นแต่ละวัน โดยปราศจากมโนสำนึกทางศีลธรรม นักเรียน นักศึกษา บางส่วนก็ไม่สนใจศึกษาเล่าเรียน เกิดการ มั่วสุมตามสถานเริงรมย์ เสพสิ่งเสพติด ยกพวกตีกัน ปัญหาเหล่านี้ ล้วนเป็นปัญหาคุณธรรม จริยธรรมทางสังคม ที่เกิดจากการไม่มีการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง และไม่ยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา ทั้งสิ้น

สาเหตุหนึ่งเกิดจากการที่รัฐนำเอาการศึกษามาจัดเสียเอง แยกการศึกษาออกจากวัด โดย แทบสิ้นเชิงจากที่เคยเป็นมาแต่ดั้งเดิมในสังคมไทย วัดซึ่ง เคยเป็นสถาบันเบ็ดเสร็จในสังคมไทย รวมถึงเรื่องการศึกษาด้วยจึงถูกตัดออกจากบทบาทด้านการศึกษาที่เคยมีอยู่ในสมัยก่อน พระภิกษุ และผู้นำทางศาสนาซึ่งเคยทำหน้าที่ครู ฅณาจารย์ ในการศึกษาอบรมสั่งสอนบุตรธิดา ของศาสนิกชนไทย จึงพลอยหมดบทบาทในการอบรมสั่งสอน และบทบาทที่ได้รับการยอมรับ ในฐานะที่พึงทางจิตใจก็ ลดน้อยลง กลายเป็นปัญหาส่วนหนึ่งอันน่าห่วงใยยิ่ง ทั้งๆ ที่สถาบัน และบุคลากรทางศาสนาเหล่านี้ น่าจะมีศักยภาพ ก่อประ โยชน์ทางด้านการศึกษา แต่กลับถูก ลดบทบาทลงอย่างสิ้นเชิง และเป็น เพียงพลังเจียบที่ไม่อาจสร้างคุณประ โยชน์ได้เท่าที่ควร...

...สำหรับพระภิกษุผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนธรรมตามรูปแบบของการศึกษาตามอธยาสัยก็ มิไม่มากนัก จึงทำให้สำนักเรียนของวัดขาดพระผู้สอน และขาดครูผู้รู้ด้านศาสนาทั้งทางโลกและ ทางธรรม ที่จะมีความเข้าใจลึกซึ้งในแก่นธรรมของศาสนาได้อย่างถ่องแท้ นอกจากนั้น การจัดการ ศึกษาดังกล่าวยังมีได้มีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน หลักสูตรยังคงเป็นเรื่อง ของเนื้อหาสาระ ครูส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการสอน และการถ่ายทอด ความรู้ ก่อนข้างมาก ยังคงเน้นครูผู้สอนเป็นสำคัญและวิธีการสอนยังคงใช้รูปแบบท่องจำมากกว่า ความ เข้าใจ การประเมินผลและการอนุมัติผลการเรียนยังคงอยู่ในอำนาจของส่วนกลาง และ รูปแบบการ เรียนการสอนที่เป็นการศึกษาตามอธยาสัย ก็มิได้รับการสนับสนุน ส่งเสริม ยังคงอยู่ในลักษณะ เป็นไปตามศักยภาพที่พึงมีของวัดที่จัดสอน การเรียนการสอนจึงดำรงอยู่ได้ด้วยศรัทธาของศาสนิกชน ที่สนับสนุน และด้วยความสามารถของเจ้าอาวาสเป็นสำคัญ มิได้เกิดจากระบบเกื้อหนุนจากรัฐ วัด

จึงเป็นเพียงแหล่งสร้างบุญกุศล และถาวรวัตถุมากกว่าแหล่ง เรียนรู้ศาสนธรรมและฝึกปฏิบัติ เพื่อให้ศาสนิกชนเกิดปัญญาสามารถแก้ปัญหาชีวิตและนำไปสู่สันติสุขได้ ในด้านการจัดการศึกษา ของสถาบันศาสนาอื่นๆ ได้แก่ ศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู และซิกข์ ก็เช่นเดียวกัน แม้จะ มีความพยายามจัดการศึกษา เพื่อให้กระบวนการศึกษาเป็นเครื่องมือของการพัฒนาคุณภาพชีวิตและ เผยแผ่ศาสนธรรม แต่ก็ยังทำได้ในวงจำกัด เพราะ ขาดกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ และแนวทางการ ดำเนินงานที่ชัดเจนในการสนับสนุน ส่งเสริมให้สามารถปฏิบัติศาสนกิจและจัดการศึกษาของ ศาสนาได้อย่างคล่องตัว จึงยังมีโอกาสสร้างสรรค์พลังปัญญาที่เกิดจากความเข้าใจอันถ่องแท้จากระบบ การเรียนรู้ทางศาสนาได้เท่าที่ควร...”

บุคลากรทางศาสนา ได้แก่ พระภิกษุ นักบวช และผู้นำทางศาสนาต่างๆ รวมทั้งครู ศึกษานิเทศก์ ผู้ทำหน้าที่สอนด้านศาสนา ยังมิได้รับการส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาให้สามารถ เป็น ผู้สอนและผู้เผยแผ่ศาสนธรรมได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และกลมกลืนกับวิถีชีวิตของ ศาสนิกชนของ แต่ละศาสนา ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมทางด้านศาสนา ยังคงเน้นศาสนวัตถุ และพิธีกรรมมากกว่า การเน้นด้านหลักธรรมเพื่อให้ศาสนิกชนได้เข้าใจและเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาได้อย่างแท้จริง

ในฐานะที่สถาบันศาสนา ทั้งวัด มัสยิด โบสถ์ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตขนาดใหญ่ ที่ สามารถให้การศึกษได้ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย เป็นแหล่งหลัก อหลอมคุณธรรม จริยธรรมและการพัฒนาจิตใจของศาสนิกชนคนไทยอย่างไม่มีวันจบสิ้น ต่างแห่งต่างพัฒนาตนเอง ตามศักยภาพแบบไร้ทิศทาง ยังคงขาดการสนับสนุนส่งเสริมให้ทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้อย่างสมบูรณ์ จึงอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำตามศักยภาพที่พึงมี พึ่งรู้ตามความสามารถของเจ้า อาวาสและผู้นำศาสนา สถาบันศาสนาจำนวนมากจึงไม่สามารถพัฒนาไปถึงจุดสูงสุดแห่งการเป็น สถาบันที่เป็นแหล่งยึดเหนี่ยว และพัฒนาจิตใจของคนไทยได้อย่างทั่วถึงเท่าที่ควรจะเป็น ...” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546, หน้า 31) และยังได้กล่าวเน้นย้ำปัญหา เกี่ยวกับการศึกษาและศาสนาว่าเป็นปัญหาที่วิกฤต ในความตอนหนึ่งว่า “..... พระภิกษุ สามเณร นักบวช และผู้นำทางศาสนา ยังมิได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาให้สามารถเป็นผู้สอนและผู้เผยแผ่ศาสนธรรมได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมและ กลมกลืนกับวิถีชีวิตของแต่ละศาสนา ตลอดจนการ ดำเนินกิจกรรมทางด้านศาสนา ยังคงเน้น พิธีกรรมมากกว่าการเน้นด้านหลักธรรม ที่มุ่งให้ศาสนิกชน ได้เข้าใจ และเข้าถึงแก่นแท้ของ ศาสนาได้อย่างแท้จริง ...” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546, หน้า 34) พร้อมกันนี้ ได้กำหนดแนวนโยบายเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2546, 2546, หน้า 40-41) ดังนี้

1. ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ด้านศาสนศึกษาให้มีความเข้มแข็ง และมีศักยภาพ เพื่อสืบทอดศาสนธรรมและศาสนทายาทของแต่ละศาสนาอย่างเป็นระบบ รวมทั้ง

ส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นที่ทางการรับรองให้มีสาระที่สอดคล้องกับความรู้เชื่อมโยงกันในทุกระดับชั้น

2. กำหนดให้มีตำแหน่งครูหรือบุคลากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่นที่ทางการรับรองในสถานศึกษาเป็นการเฉพาะ เพื่อทำหน้าที่สอนสนับสนุนส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและสถานศึกษา...”

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) และแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2559) ที่กล่าวไว้ในข้างต้นนั้น มองเห็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและการศึกษาของพระ ภิกษุและสามเณร ไทยในพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเหมือนกัน คือ ปัญหาการเสื่อมถอยในศีลธรรมของประชาชน ปัญหาระดับคุณธรรม จริยธรรมของคนไทยที่ตกต่ำ ปัญหาศาสนบุคคลไม่ยึดมั่นในศีลจริยวัตร ปัญหาประชาชนประพฤติดีด่างดองธรรม ปัญหาสถาบันศาสนาไม่สามารถใช้ประโยชน์จากศาสนสถานและบุคลากรทางศาสนาให้สอดคล้องกับภาวะปัจจุบัน ปัญหา การปฏิบัติทางด้านศาสนายังให้ความสำคัญในเรื่องศาสนวัตถุ และพิธีกรรมมากกว่า ด้านการสอนหลักธรรม ปัญหาเหล่านี้ล้วนมีสาเหตุมาจากบุคลากรทางศาสนาขาดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งทั้งทางโลกและ ทางธรรมและบูรณาการให้เป็นที่สอดคล้องกับภาวะปัจจุบัน จึงไม่สามารถสร้าง แรงจูงใจให้ประชาชนใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตและใช้ศาสนาเป็นศูนย์รวมใจของคนในสังคมได้ และสาเหตุที่ขาดการเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเพราะขาดกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติและแนวทางที่ชัดเจนในการดำเนินงาน สนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรทางศาสนาสามารถปฏิบัติศาสนกิจและพัฒนาศักยภาพของตนด้วยการศึกษาได้

อีกสาเหตุหนึ่งที่ แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2559) กล่าวไว้ คือ ปัญหาที่ เกิดจากรัฐนำเอาการศึกษาไปจัดเอง แล้วมุ่งที่จะขยายการศึกษาสำหรับ ประชาชนให้แพร่หลายออกไป โดยแยกการศึกษาที่สถาบันพระพุทธศาสนาเคยทำมาตั้งแต่ครั้งในอดีตออกมาจากวัดโดยแทบสิ้นเชิง และเมื่อแยกการศึกษาออกไปแล้ว ทำให้การเรียนการสอนของพระภิกษุและสามเณรผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนธรรมดำรงอยู่ได้ด้วยศรัทธาของศาสนิกชน ที่สนับสนุนและด้วยความสามารถของเจ้าอาวาสเป็นสำคัญ ญมิได้เกิดจากระบบเกื้อหนุนจากรัฐ วัดจึงเป็นเพียงแหล่งสร้างบุญกุศลและถาวรวัตถุมากกว่าแหล่งเรียนรู้ศาสนธรรมและฝึกปฏิบัติเพื่อให้ศาสนิกชนเกิดปัญญาสามารถแก้ปัญหาชีวิต และนำไปสู่สันติสุขได้ ส่วนวิธีการแก้ปัญหา แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2559) ได้กำหนดแนวนโยบายไว้ว่า “ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ด้านศาสนศึกษาให้มีความเข้มแข็งและมีศักยภาพ เพื่อสืบทอดศาสนธรรมและศาสนทายาทของแต่ละศาสนาอย่างเป็นระบบ”

จึงสรุปได้ว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) และแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ(พ.ศ.2545-2559) มีความเห็นที่ตรงกันต่อแท้จริงของปัญหาที่พระพุทธศาสนาไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาสังคมได้เป็นเพราะ การศึกษาของพระภิกษุและสามเณรยังไม่เพียงพอและไม่สอดคล้องกับ ภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงของโลก ในปัจจุบัน จึงต้องการที่จะแก้ปัญหาสังคมด้วยการส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาของ พระภิกษุและสามเณร ให้มีความเข้มแข็งเพื่อการพัฒนาบุคลากรทางศาสนาให้มีศักยภาพ แต่ทั้งนี้การที่จะแก้ปัญหา พัฒนาและส่งเสริมให้เป็นไปตามความต้องการได้เช่นนั้นได้ ส่วนหนึ่งจำเป็นจะต้องมีกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ และแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนเพียงพอ ในการให้สิทธิและเสรีภาพแก่พระภิกษุ และสามเณร เข้ารับการศึกษา ตามความถนัดและความต้องการของแต่ละรูป เพื่อที่จะได้ใช้ การศึกษาเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเผยแผ่ศาสนาธรรม ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่มาจากในพระไตรปิฎก คัมภีร์ทุกทศนิกาย เถรนิปาต เล่มที่ 27 หน้า 268 ว่า “สุตฺตฺสา สุตวฑฺฒนํ สุตํ ปรณฺญา วฑฺฒนํ ปรณฺญา อตถํ ขานาติญฺโต อตุ โธ สุขาวโธ แปลว่า ความใฝ่เรียนสดับ เป็นเครื่องพัฒนาความรู้ ความรู้จากการเรียนสดับนั้น เป็นเครื่องพัฒนาปัญญา บุคคลที่อยู่ด้วยปัญญา ผู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์ ประโยชน์ที่รู้จักแล้วก็ย่อมนำมาความสุขมาให้

ในปัจจุบัน แม้กฎหมายของ ประเทศไทย จะให้สิทธิ และเสรีภาพ กับประชาชนทุกคน ในการเข้ารับการศึกษาดูด้วยความเสมอภาคกัน แต่สำหรับพระภิกษุและสามเณรในพระพุทธศาสนา ซึ่งจาก ข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในวันที่ 31 ธันวาคม พ .ศ.2553 ว่ามีจำนวน 349,627 รูป ก็ยังเป็นคนไทยกลุ่มหนึ่งที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ .ศ.2550 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ .ศ.2542 ไม่ได้กล่าวถึงหรือ มีบทบัญญัติเป็นการเฉพาะ ว่าให้หรือห้ามเป็นบุคคลที่ได้รับสิทธิและเสรีภาพในการ เข้ารับการ ศึกษา ซึ่งในทางกฎหมาย จากการพิจารณา กฎหมายหลายๆฉบับ ดู เหมือนว่าจะได้สิทธิ และเสรีภาพ แต่ในทางปฏิบัติ จึงกลับเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าพระภิกษุและสามเณร ไม่ได้รับสิทธิและเสรีภาพในการเข้ารับการศึกษาดังจะสังเกตเห็นได้จากในโรงเรียนหรือสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือระดับอุดมศึกษา จะไม่มีพระภิกษุและสามเณรเข้ารับการ ศึกษาเลยแม้แต่รูปเดียว เว้นแต่ในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาบางแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น ที่ให้พระภิกษุและสามเณรมีสิทธิเข้ารับการศึกษได้ ในบางสาขาวิชาที่ไม่ขัดต่อจริยวัตรของพระภิกษุและสามเณร และในโรงเรียนหรือสถานศึกษาที่จัดโดยคณะสงฆ์ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ให้สิทธิ นักเรียน นักศึกษาเข้ารับการศึกษทั้งพระภิกษุและสามเณรตลอดจนคฤหัสถ์ด้วย

ในอดีตที่ผ่านมาเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการเข้ารับการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรไม่เคยมีปัญหามาก่อน เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษา แหล่งการศึกษาส่วนใหญ่จะอยู่ในวัด พระภิกษุและสามเณรจึงมีสิทธิที่จะเข้ารับการศึกษาได้ทั้งทางวิชาการ ศิลปศาสตร์และทางธรรมตามสามารถและความต้องการ พระภิกษุและสามเณรรูปใดมีความสำเร็จทางการ พระพุทธศาสนา ก็บวชอยู่ต่อไปเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนารูปใดไม่มีความสำเร็จทางพระพุทธศาสนาที่ลาสิกขาออกไปเป็นคฤหัสถ์เพื่อรับใช้สังคมโดยนำความรู้ ทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังพระบรมราชโองการของรัชการที่ 5 เมื่อ พ.ศ.2418 เรื่องโปรดเกล้าฯ จะให้มี อาจารย์สอนหนังสือไทยแลสอนเลขทุกๆ พระอาราม ดังความตอนหนึ่งว่า “ซึ่งพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพระราชอาณัติพระครูฐานานุกรมเปรียญ ที่ได้รับพระราชทานนิตยภัตตามฐานาศักดิ์ในพระอารามหลวง สำหรับจะได้ตั้งสอนพระภิกษุสามเณรศิษย์วัด เพื่อจะให้ เป็นคุณประโยชน์แก่กุลบุตรผู้ที่จะเล่าเรียน แลอาจารย์ผู้ที่จะสั่งสอนให้ถาวรวัฒนาการขึ้นกว่าแต่ก่อนเพราะหนังสือไทยเป็นประโยชน์ที่จะเล่าเรียน พระไตรปิฎกต่อไป เป็นการเกื้อกูลแก่ พระพุทธศาสนา ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็จะได้เป็นกำลังราชการ แลเป็นประโยชน์ของผู้เรียน เพราะฉะนั้น ขอให้ พระราชาคณะ พระครูฐานานุกรมเปรียญอันดับ ที่ได้เล่าเรียนรู้หนังสือไทยลายมือเลวิชาเลขนั้น จงมีใจเห็นแก่พระพุทธศาสนาแก่ราชการแผ่นดิน ช่วยทะนุบำรุงสั่งสอนเด็กนั้นให้เต็มกำลังความรู้ของตน (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 2, จ.ศ.1237, หน้า 11)

ต่อมา เมื่อประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบของการศึกษาใหม่ โดยจัดตามรูปแบบของประเทศในตะวันตก และได้มีการ แยกวัดและ สถานศึกษา ออกจากกัน คือ ในฝ่าย ของสถานศึกษาให้เป็นหน้าที่ของรัฐ โดยมีกระทรวงศึกษาธิการทำหน้าที่จัดการ ดูแล ควบคุม ส่งเสริม และสนับสนุนการศึกษาทั้งหมด แม้สถานศึกษานั้นจะตั้งอยู่ในวัดก็ตาม และ อีกฝ่ายหนึ่ง ให้เป็นหน้าที่ของ คณะสงฆ์ โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติและมหาเถรสมาคมทำหน้าที่ปกครอง ดูแล ควบคุม ส่งเสริมและสนับสนุนการพระพุทธศาสนาและจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณร ที่เรียกว่า “วิชาการทางพระพุทธศาสนา ” จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นว่าระบบการศึกษาแบบใหม่ที่รัฐแยกออกไปจากวัดเพื่อจัดการเองนั้น พระภิกษุและ สามเณรมีสิทธิและเสรีภาพ ที่จะเข้ารับการศึกษาในระบบการศึกษาที่รัฐแยกออกไปได้หรือไม่ เพราะตามความหมายในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ พระภิกษุและสามเณรก็มีสถานภาพเป็นคนไทยตาม “มาตรา 5 ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน ” และเมื่อเป็นประชาชนชาวไทยย่อมต้อง อยู่ภายใต้การปกครองของกฎหมายบ้านเมืองมีหน้าที่ สิทธิและเสรีภาพ ในฐานะพลเมืองของประเทศ ไทย ถึงแม้จะ อยู่ภายใต้ ข้อวัตรปฏิบัติ ของพระธรรมวินัย ในพระพุทธศาสนา ในฐานะ พระภิกษุและ สามเณรด้วยก็ตาม โดยเฉพาะเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการศึกษา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติไว้แต่เพียงว่า “มาตรา 49

บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน

ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ต้องได้รับสิทธิตามวรรคหนึ่ง และการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น

การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ
มาตรา 50 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ

การศึกษอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”

ซึ่งเป็นที่ชัดเจนว่า “บุคคล” เป็นผู้มีสิทธิและเสรีภาพในการศึกษา ดังนั้น ในมุมมองของกฎหมาย ถ้าพิจารณาสถานภาพของ พระภิกษุและสามเณรในฐานะประชาชนชาวไทยย่อมเป็นผู้มีสิทธิ แต่ถ้าพิจารณาสถานภาพของ พระภิกษุและสามเณรในฐานะที่เป็นพระภิกษุและสามเณรยังไม่มี ความชัดเจนเพียงพอว่าเป็นผู้มีสิทธิหรือไม่ ซึ่งความไม่ชัดเจนของกฎหมายทำให้เกิดปัญหาความไม่แน่นอน เรื่องการใช้ สิทธิและเสรีภาพในการศึกษาตามไปด้วย และเพื่อที่จะจัดปัญหาเหล่านี้ การศึกษาในครั้งนี้จึงยกปัญหาขึ้นมาพิจารณา 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 ปัญหาสถานภาพความเป็นบุคคลของ พระภิกษุและสามเณรอันเป็นบุคคล เฉพาะที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจน

มาตรา 4 สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 5 ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน

มาตรา 28 วรรคแรก บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

มาตรา 29 วรรคแรก การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้

มาตรา 29 วรรคสอง กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป และไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย

มาตรา 30 วรรคแรก บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

มาตรา 30 วรรคสอง ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

มาตรา 30 วรรคสาม การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้

จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวมา พบว่าไม่ได้มีการบัญญัติถึงสถานภาพความเป็นพระภิกษุและสามเณรโดยความเป็นบุคคลเฉพาะไว้เลย เพียงแต่กล่าวรวมไว้เช่นเดียวกับสถานภาพของบุคคลทั่วไป จึงทำให้สถานภาพของ พระภิกษุและสามเณรไม่มีความชัดเจน มีผลทำให้ การใช้สิทธิและเสรีภาพไม่ชัดเจนไปด้วย ซึ่งแตกต่างจากความเป็นบุคคลเฉพาะอื่น ๆ เช่น ทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ และพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรของรัฐ ที่รัฐธรรมนูญบัญญัติเอาไว้ชัดเจนว่ามีสิทธิและเสรีภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ในมาตรา 31 ว่า “บุคคลผู้เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ และพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรของรัฐ ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่ที่จำกัดไว้ในกฎหมายหรือกฎที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมรรถภาพ วินัย หรือจริยธรรม” แต่ก็พอที่ตีความตามตัวอักษรและเจตนารมณ์ของกฎหมาย ที่จะอ้างได้ว่า พระภิกษุสามเณรที่มีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับบุคคลอื่น ดังความในมาตรา 29 วรรคแรกว่า “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้ ” เพราะรัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ในมาตรา 100 (1) ความว่า “ภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง” และมาตรา 102 (3) ความว่า “ภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มาตรา 115 (8) ความว่า “ภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช ห้ามเป็นผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งหรือได้รับการเสนอชื่อเพื่อเข้ารับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภา ” นั่นก็หมายความว่า พระ ภิกษุและสามเณร ก็เป็นผู้ที่มีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญทุกประการเหมือนกับบุคคลอื่น ๆ เพียงแต่ถูกจำกัดสิทธิทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญนี้เท่านั้น คือห้ามใช้สิทธิเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ห้ามใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ห้ามใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งและรับการเสนอชื่อเป็นสมาชิกวุฒิสภา เหมือนกับที่ห้ามข้าราชการ พนักงานของรัฐใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

และห้ามเป็นข้าราชการการเมืองและดำรงตำแหน่งทางการเมือง ดังความในมาตรา 102 ว่า “บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ (11) เป็นพนักงานหรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือ รัฐวิสาหกิจ หรือเป็นเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและมาตรา 194 ว่า “ข้าราชการและพนักงานของรัฐซึ่งมีตำแหน่งหรือ เงินเดือนประจำและมีข้าราชการการเมือง จะเป็นข้าราชการการเมืองหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอื่นมิได้” ซึ่งข้าราชการและ พนักงานของรัฐเหล่านี้ก็มีสิทธิเสรีภาพในฐานะประชาชนไทย ตามรัฐธรรมนูญทุกประการ เว้นแต่สิทธิและเสรีภาพบางประการที่ห้ามไว้โดยกฎหมายเท่านั้น

ประการที่ 2 ปัญหากฎหมาย การศึกษาของ พระภิกษุและสามเณรที่ถูกแยกออกจากระบบ การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลทั่วไป

ในสมัยโบราณวัดเปรียบเสมือนโรงเรียนสำหรับพระภิกษุ และสามเณร เด็กเยาวชนและ บุคคลทั่วไป เป็นหน่วยบ่มเพาะความรู้ และศีลธรรมอันดี ให้คนกลายเป็นบุคลากรที่สำคัญของ ประเทศชาติ ระบบของการศึกษาได้พัฒนาโดยลำดับครั้งถึงรัชกาลที่ ๕ แม้จะทรงจัดการศึกษาอย่าง สมัยใหม่ตามแบบตะวันตก ก็ยังทรงให้พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการศึกษา ทรงให้ใช้ศาลของวัด เป็นโรงเรียน ให้โรงเรียนตั้งอยู่ในวัด ให้พระเป็นครูสอนเด็ก เป็นผู้บริหารจัดการศึกษาขั้นต้น ให้มีส่วนร่วม ในการดำเนินงานทางการศึกษาระดับสูง ดังตาม โครงการศึกษา พ.ศ.2441 ได้แบ่งลำดับชั้นการเรียน เป็น 4 ชั้น คือ การเล่าเรียนเบื้องต้น (มูลศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องต้น (ประถมศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องต้น (มัธยมศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องต้น (อุดมศึกษา) ที่ใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนสำหรับบุคคล ทุกคนไม่มีการแบ่งแยกเพศ วัยและสถานะ แต่ทุกวันนี้ระบบการศึกษาของประเทศไทยได้เปลี่ยนไป โดยมีภาครัฐเข้ามาจัดรูปแบบการศึกษาให้เหมือนกับนานาอารยประเทศ โดยแยกวัดออกจากระบบ โรงเรียน ส่งผลให้ระบบการเรียนการสอนแต่เดิมที่อยู่ในวัด กลายสภาพมาเป็นการศึกษาของรัฐฝ่าย หนึ่งกับการศึกษาของพระสงฆ์ฝ่ายหนึ่ง ซึ่งการศึกษาของรัฐในปัจจุบันพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้จัดระบบการศึกษาของไทยไว้ 3 สามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษา นอก ระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยกำหนดให้การศึกษา ในระบบมี 2 ระดับ ได้แก่ การศึกษา ขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา ดังนี้

1. การศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยการศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อน ระดับอุดมศึกษา แบ่งเป็นระดับประถมศึกษาใช้เวลาเรียนหกปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นใช้เวลา เรียนสามปี ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ด เข้าเรียนในสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายใช้เวลาเรียนสามปี
2. การศึกษาระดับอุดมศึกษา แบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับ ปริญญา

ส่วนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ และเทียบโอนผลการเรียนเทียบเท่ากับการศึกษาในระบบได้

สำหรับการศึกษาของพระสงฆ์ในปัจจุบันจัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การศึกษาที่เป็นระบบของพระสงฆ์เองโดยเฉพาะ มีคณะสงฆ์เป็นผู้จัด ดำเนินการเป็นอิสระจากระบบของรัฐ โดยคณะสงฆ์รับผิดชอบในการจัดสอบหรือการวัดผลอย่างเดียว ไม่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา ให้วัดเป็นผู้บริหารและดำเนินงานการเรียนการสอนเอง มี 2 แผนก คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ประกอบด้วยนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก เป็นหลักสูตรสำหรับพระสงฆ์และสามเณร โดยเฉพาะ ส่วนธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท ธรรมศึกษาเอก เป็นหลักสูตรสำหรับคฤหัสถ์ซึ่งเป็นบุคคลทั่วไป ใช้เวลาในการเรียน 3 ปี

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก บาลี ประกอบด้วย ชั้นประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค

2. การศึกษาที่รัฐจัดขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เหตุที่เกิดขึ้นเพราะค่านิยมการศึกษาของประชาชนเปลี่ยนไป วิชาการและเทคโนโลยีใหม่ๆเกิดขึ้นมาก คณะสงฆ์จึงได้จัดให้มีการศึกษาแผนกนี้ขึ้นเพื่อให้พระภิกษุ และสามเณร ได้ศึกษาวิชาสามัญทั่วไปตามเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นหลักสูตรที่นำเอาวิชา นักธรรม และวิชาบาลีมาผสมกับวิชาต่าง ๆ ในระดับมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาฯ การแบ่งชั้นเรียนก็แบ่งตามเกณฑ์ของโรงเรียนทั่วไปเป็นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี มัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี เมื่อจบแล้วก็มีศักดิ์และสิทธิเท่ากับจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายทุกประการ

3. การศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐที่คณะสงฆ์รับเข้าเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4. การศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ ที่หน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลจัดให้แก่พระสงฆ์โดยขอ อนุญาตจากรัฐ ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่สำหรับพระภิกษุและสามเณร

5. การศึกษาที่จัดขึ้นเป็นอิสระต่างหากจากระบบของคณะสงฆ์และระบบของรัฐ ได้แก่ จิตตภาวันวิทยาลัย และโรงเรียนอภิธรรม

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างการจัดการศึกษาของรัฐกับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์แล้วจะพบว่าแยกออกเป็นคนละส่วนอย่างชัดเจน โดยการจัดการศึกษาของรัฐได้รับการจัดจากผู้ที่มีอำนาจ และหน้าที่ในการจัดการศึกษาโดยตรง คือ กระทรวงศึกษาธิการ แต่การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์มี

บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 มาตรา 15 ตรีว่า มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา ” เท่านั้น ส่วนการจัดการศึกษาในส่วนอื่นเป็นเพียงการได้สิทธิตามพระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษาแห่งชาติมาตรา 18(3) ว่าสถาบันศาสนามีสิทธิจัดการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ได้ กับมาตรา 52(2) ที่ระบุให้สถาบันศาสนาระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ให้จัดการศึกษาได้เท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นก การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โครงสร้างการบริหารการศึกษาเช่นนี้จึงก่อให้เกิดปัญหาทางการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรหลายด้าน เนื่องจากการจัดการศึกษามีใช้ภาระหน้าที่หลักของคณะสงฆ์หรือหน่วยงานทางศาสนาเหมือนเช่นกรมอื่น ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งหากพิจารณาโครงสร้างการบริหารการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการจากพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2546 จะเห็นความแตกต่างระหว่างการจัดการศึกษาของบุคคลทั่วไปและการศึกษาของ พระภิกษุและสามเณรอย่างชัดเจน เพราะ ในหน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาจำแนกตามระดับ และเน้นเฉพาะการศึกษาของบุคคลทั่วไปเท่านั้น โดยไม่มีการกล่าวถึง สิทธิและเสรีภาพในการศึกษาของ พระภิกษุและสามเณรเลย ทั้ง ๆ ที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ไม่ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาของ พระภิกษุและสามเณรไว้เป็นส่วนเฉพาะต่างหากจากการศึกษาของบุคคลทั่วไป โดยรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 ได้วางมาตรการไว้กว้าง ๆ ในแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ว่า มาตรา 80 “รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้าน... การศึกษา... ดังต่อไปนี้ คือ (3) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับ และทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจและสังคม (4) ส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์กรทางศาสนา และเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ” และในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 49 “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษา ” และมาตรา 50 “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ ” และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 10 การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

ประการที่ 3 ปัญหาและเงื่อนไขทางสังคม

หน้าที่และจุดมุ่งหมายโดยปกติของพระภิกษุและสามเณรต้องศึกษาวิชาการทางพุทธศาสนาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วนำมาปฏิบัติ ที่เรียกว่า ไตรสิกขา (ข้อศึกษา 3 ประการ) เพื่อเป็นการฝึกฝนอบรมให้พระภิกษุและสามเณรได้พัฒนาแปรเปลี่ยนตนเองทั้งในส่วนของพฤติกรรม จิตใจ และอารมณ์ จากความเป็นบุคคลธรรมดา(ปุถุชน) ไปเป็นบุคคลผู้ประเสริฐ(อริยบุคคล) ได้แก่ 1. สิลสิกขา เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาพฤติกรรม 2. จิตสิกขา เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาความคิด 3. ปัญญาสิกขา

เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาอารมณ์ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การกำจัดความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) และความหลง (โมหะ) ให้ลดน้อยลง หรือหมดสิ้นไปในที่สุด และพร้อม ๆ กันนั้นก็เป็นการเรียน เพื่อให้เกิดความเสียสละ (จาคะ) ความเอื้ออาทร (เมตตา) และความรู้แจ้งแทงตลอดอารมณ์ใน สภาวะธรรมต่าง ๆ เพื่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จากหน้าที่ จุดมุ่งหมายโดยปกติ และการเปลี่ยนแปลง ในระบบการศึกษาดังกล่าวทำให้คนในเมืองเข้าใจกันทั่วไปว่า การศึกษาของพระสงฆ์ หมายถึง การศึกษาของพระภิกษุและสามเณรในพระพุทธศาสนาที่ศึกษาอยู่ในระบบการศึกษาที่จัดโดยคณะสงฆ์ ในระบบโรงเรียนซึ่งเป็นระบบการศึกษาสมัยใหม่ รวมถึงการศึกษาตามคตินิยมทางพุทธศาสนาที่มี มาแต่เดิมไม่สามารถที่จะศึกษาเล่าเรียนวิชาการของโลกภายนอกพุทธศาสนาได้

อย่างไรก็ตาม วัด คณะสงฆ์พระภิกษุและสามเณรที่อยู่ท่ามกลางแวดล้อมของสังคม เมื่อรัฐ กับคณะสงฆ์แยกกันจัดการศึกษาก็เป็น เฉพาะตามกฎหมาย ไม่ได้ยกเลิกประเพณีบวชเรียนของ ประชาชนไปด้วย ประเพณีบวชเรียนตามต่างจังหวัดยังคงดำเนินเหมือนเดิม ชาวบ้านยังนิยมส่งบุตร หลานมาบวชเรียนเหมือนเดิม และคิดว่าในวัดคงมีการสอนวิชาการเหมือนในอดีต และประกอบกับ รัฐยังไม่สามารถจัดการศึกษาแบบใหม่ได้อย่างที่ วถึง ดังนั้นรัฐและคณะสงฆ์ไทยควรที่จะจัด การศึกษาสงฆ์ให้คงมีความหมายและเป้าหมายตามหลักพุทธศาสนาในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง ของสังคมไทยภายใต้กระแสโลกไร้พรมแดน และทำให้ชีวิตการศึกษาอย่างสงฆ์ถูกถือเป็นอุดมคติ และเป็นตัวอย่างรูปธรรมที่เป็นจริงได้แก่ผู้คนทั่วไป รวมถึง การทำให้การศึกษาพุทธธรรมเป็นการ เรียนรู้ที่ไม่แยกออกจากชีวิตทุกห้วง สามารถตอบสนองปัญหาใหม่ๆของสังคม และทำให้วัด กลายเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่แผ่ขยายกว้างขวางถึงระดับที่สังคมชาวพุทธจะเป็นสังคมแห่งการ เรียนรู้ชั่วชีวิตได้ แต่สภาพการณ์ปัจจุบันกลับไม่เป็นเช่นนั้น ในสายตาของคนในเมืองที่มีโอกาส ทางการศึกษาเหนือกว่า มองพระภิกษุและสามเณรที่บวชเรียนซึ่งเป็นชาวชนบทผู้ด้อยโอกาสทั้งทาง ภูมิศาสตร์และทางเศรษฐกิจเสียเป็นส่วนใหญ่ ว่าเข้ามาอาศัยศาสนาเป็นทางก้าวสู่อาชีพ เป็นผู้เอา เปรียบสังคม โดยไม่ยอมรับรู้ว่า พระภิกษุและสามเณรที่บวชเรียนนี้เป็นผู้ที่ มาจากครอบครัวที่ยากจน ในชนบทไม่มีโอกาสเข้ารับการศึกษาที่รัฐจัด ให้และบุคคลเหล่านี้เองที่ได้ช่วยรักษา พระพุทธศาสนาที่เป็นมรดกของสังคมไว้แทนพวกตน ถึงแม้ว่าบุคคลเหล่านี้จะลาสิกขาออกไป แสวงหาความก้าวหน้าในทางสังคมทางโลกบ้างก็ควรต้องยอมรับความจริงว่าบุคคลเหล่านั้นมีสิทธิ เสพค่านิยมเสมอกับคนในสังคมอื่น เพราะคนในเมืองแม้จะนับถือศาสนาพุทธแต่จะไม่ยอมเข้าบวช เรียนในระบบการศึกษาแบบประเพณีวัด ถ้าจะบวชก็บวชเพียง 7 วัน 15 วัน 1 เดือน หรือ 3 เดือน (1พรรษา) ซึ่งน่าจะเรียกว่าเข้าไปรับบริการทางศาสนาตามประเพณีเพื่อเอาบุญจากวัดหรือศาสนาเสีย มากกว่าที่จะทำหน้าที่ใด ๆ ให้แก่วัดหรือศาสนา ส่วนรัฐเองก็ไม่ยอมรับว่ามีคนยากจนที่ไร้โอกาส ในการศึกษาที่ตนได้จัดให้ จึงไม่ได้ใส่ใจที่จะเกื้อหนุนใด ๆ เหมือนกับเป็นการทอดทิ้งประชาชนใน

วัยศึกษาเล่าเรียนที่ตนควรรับผิดชอบไปเสียเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการลงทุนทางการศึกษาของรัฐจึงกลายเป็นการลงทุนเพื่อส่งเสริมคนที่มีโอกาสเหนือกว่าอยู่แล้วอันเป็นการขยายช่องว่างทางการศึกษาของคนในสังคมที่ต่างกันให้กว้างยิ่งขึ้น ทางฝ่ายคณะสงฆ์ก็เช่นกันเมื่อแยกออกมาจากการดำเนินงานการศึกษาาร่วมกับรัฐแล้ว ก็ทำหน้าที่ทางการศึกษาสนองความต้องการทางศาสนาอย่าง เดี่ยว เหมือนกับว่า พระภิกษุและสามเณรทุกรูปที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจะต้องอยู่ประจำวัด อยู่กับพระศาสนาตลอดชีวิต จะไม่มีวันที่จะออกไปสู่โลกแห่งศฤงคารอีก จนถึงขนาดออกเป็นคำสั่ง มหาเถรสมาคมเรื่อง “ห้ามภิกษุ สามเณร เรียนวิชาชีพ หรือสอบแข่งขัน หรือสอบคัดเลือกอย่าง ศฤงคาร พ.ศ.2521” (กรมการศาสนา, 2521, หน้า 21) และคำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่อง “ห้ามภิกษุ สามเณร เรียนวิชาชีพ หรือสอบแข่งขัน หรือสอบคัดเลือกอย่างศฤงคาร พ.ศ.2538” (กรมการศาสนา, 2538, หน้า 14) เพื่อสร้างกฎเกณฑ์มาควบคุมหรือบีบบังคับให้ พระภิกษุและสามเณรอยู่แต่ในกรอบ การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้ แต่ไม่ยอมรับรู้ว่าเมื่อ พระภิกษุและสามเณรไม่สามารถบวชอยู่ใน พระพุทธศาสนาได้แล้วลาสิกขาสู่เพศศฤงคารจะเป็นบุคคลที่ไม่มีความรู้พอที่จะพัฒนาชีวิตของตนได้ กลายเป็นภาระที่ต้องคอยรับความช่วยเหลือจากรัฐและสังคม

ปัญหาดังกล่าวมาทั้ง 3 ประการนี้จึงเป็นประเด็นที่จะต้องศึกษาต่อไปว่า พระภิกษุและ สามเณร ในฐานะที่เป็นมนุษย์และเป็นประชาชนชาวไทยอาจได้รับสิทธิและเสรีภาพในด้าน การศึกษาเสมอภาคกับบุคคลทั่วไป แต่ ในสถานภาพความเป็น “พระภิกษุ และ สามเณร ใน พระพุทธศาสนา” สมควรเป็นผู้ที่ได้รับสิทธิและเสรีภาพในการศึกษาเสมอภาคกับบุคคลทั่วไป หรือไม่ และ ถ้าเป็นผู้ที่ได้รับสิทธิและเสรีภาพ จะได้รับการยอมรับ จากกฎหมาย จากคณะสงฆ์หรือ จากสังคมไทยหรือไม่ หรือถ้าเป็นผู้ที่ไม่ได้รับสิทธิและเสรีภาพ ในด้านการศึกษาอย่างเสมอภาคกับ บุคคลทั่วไป รัฐจะมีมาตรการใดในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในการศึกษาของพระภิกษุและ สามเณรให้เป็นที่ไปตามหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และ แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ต้องการให้มนุษย์หรือประชาชนชาวไทย ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพในการเข้ารับการศึกษาอย่างเสมอภาคกัน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา สภาพปัญหาและความสำคัญของ กฎหมายในการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพในการศึกษาของพระภิกษุและสามเณร
2. เพื่อศึกษา ความหมาย แนวคิด ทฤษฎีและวิวัฒนาการ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพในการศึกษาของพระภิกษุและสามเณร

3. เพื่อศึกษา มาตรการทาง กฎหมาย ระเบียบและหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครอง สิทธิและเสรีภาพในด้านการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ
4. เพื่อวิเคราะห์ มาตรการทางกฎหมายใน การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในด้านการศึกษา ของพระภิกษุและสามเณร
5. เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับมาตรการ การคุ้มครองสิทธิและ เสรีภาพในด้านการศึกษาของพระภิกษุและสามเณร

สมมติฐานของการศึกษา

พระภิกษุ และสามเณร ไม่ได้ได้รับความคุ้มครอง สิทธิและเสรี ภาพในด้านการศึกษา อย่าง เสมอภาคเท่าเทียมกับประชาชนทั่วไป เนื่องจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนในการรับรองถึงสิทธิและเสรีภาพ ในด้านการศึกษาของพระภิกษุ และสามเณร ไว้เป็นการเฉพาะ เพียงแต่กล่าวไว้โดยรวมว่า “บุคคล ย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปี ” ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ตลอดจนกฎกระทรวง กฎ ระเบียบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับการศึกษาก็กล่าวถึงแต่เฉพาะด้านวิชาการศาสนาแต่เพียงอย่างเดียวและยังมีคำสั่งของมหาเถรสมาคม ห้ามพระภิกษุสามเณร เรียนวิชาชีพ หรือสอบแข่งขัน หรือสอบคัดเลือกอย่างคฤหัสถ์ พ.ศ. 2538 ที่ น่าจะขัดต่อรัฐธรรมนูญ ไว้อีกด้วย จึงทำให้พระภิกษุและสามเณรไม่ได้ได้รับความคุ้มครอง สิทธิและ เสรีภาพในด้านการศึกษาเสมอกับประชาชนทั่วไปทั้งๆ ที่ควรจะได้

ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษานี้เพื่อวิเคราะห์ถึงปัญหาและมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของพระภิกษุและสามเณร โดยการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่างๆ อันได้แก่ รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 รวมถึงกฎ ระเบียบ คำสั่ง มติ มหาเถรสมาคมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระ ไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 และกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพในการศึกษา ของพระภิกษุและสามเณร ตลอดจนแนวคิดทฤษฎีด้านการศึกษาของประเทศไทยและต่างประเทศ

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive research) โดยจะศึกษาค้นคว้าที่ใช้แนวทางเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งประกอบด้วย การวิจัยทางเอกสาร (Documentary research) โดยจะทำการวิเคราะห์เอกสารที่ได้จากการค้นคว้า กฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ รวมถึงพระวินัยของพระสงฆ์ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุและสามเณร ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบความเป็นมาและสภาพปัญหาด้านกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในด้านการศึกษาของพระภิกษุและสามเณร
2. ทำให้ทราบความหมาย แนวคิด ทฤษฎีและวิวัฒนาการ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในด้านการศึกษาของพระภิกษุและสามเณร
3. ทำให้ทราบมาตรการทางกฎหมาย ระเบียบและหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในด้านการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ
4. ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคใน มาตรการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในด้านการศึกษาของพระภิกษุและสามเณร
5. ทำให้ทราบถึงแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในด้านการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรให้มีความเสมอภาคกับประชาชนทั่วไป

นิยามศัพท์

พระภิกษุและสามเณรไทยในพระพุทธศาสนา หมายถึง พระภิกษุและสามเณรนิกายเถรวาทที่ได้รับการอุปสมบทจากพระภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ตามกฎหมายไทย

คณะสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุและสามเณรไทยในพระพุทธศาสนา

นิตยภัต หมายถึง เงินค่าอาหารที่ทางราชการถวายแก่สงฆ์เป็นประจำ

คฤหัสถ์ หมายถึง ผู้มีเรือน ผู้ครองเรือน ผู้อยู่ในเรือน ทั้งชายและหญิง

สถานภาพ หมายถึง ฐานะหรือเกียรติภูมิของบุคคลหรือกลุ่มที่สังคมกำหนดขึ้นเพื่อให้แตกต่างจากผู้อื่นและได้รับการยอมรับจากสาธารณชน